

Helena Karlíková*

Etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český
Akademie věd České republiky
Brno

Původ českého *brumajzl* v širším slovanském kontextu¹

Je známá věc, že zejména lidové hudební nástroje, především ty hojně rozšířené, mají v českých dialektech řadu pojmenování a mnohé z nich jsou onomato-poického původu. A netýká se to samozřejmě jen češtiny, příklady najdeme v podstatě ve všech slovanských, ale i neslovanských jazycích a ne vždy lze jednoznačně říci, jaký hudební nástroj se pojmenovává. Mnohdy se totiž jedním a týmž lexémem nazývá hned několik hudebních nástrojů, a to v různých jazycích, v různých časových obdobích, v různém nářečním prostředí, ale i v různých sociálních skupinách. Jedním z mnoha příkladů může být pojmenování hudebního nástroje, který je předmětem této studie.

Ve specifickém dialektu na severu Polska (v oblasti Kociewie, regionu nacházejícím se v Pomorském a Kujavsko-pomořském vojvodství jižně od města Gdaňsk)² zaznamenal B. Sychta substantivum *brumza* 1. 'organki ustne, fouka-

* PhDr. Helena Karlíková, CSc., Czech Language Institute of the Czech Academy of Sciences, Department of Etymology, Brno, Czech Republic.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2304-6445>.

e-mail: helena.karlikova@ujc.cas.cz.

¹ Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092. V příspěvku se používají také data, která poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2023062).

² H. Popowska-Taborska popsala specifika tohoto dialektu na pomezí polského a kašubského jazykového regionu v předmluvě k Sychtově slovníku takto: „Mimo bowiem starego osadnictwa,

cí harmonika', metaf. též 2. 'ubřečenec', 3. 'bručoun' (Sychta 1980: 48). A. Labuda (1960: 19) uvádí ve shodném významu kaš. varianty *bremza* a *bromza*, Sychta pak má kaš. *brēmza* 'foukací harmonika' (SychtaSl 7: 21) a od stejného základu i substantivum *brēmizer* s přeneseným významem 'uplakanec; bručoun' (SychtaSl 1: 67). Doplnit lze též denominativní sloveso *brumzować* 'hrát na brumzu', přeneseně 'plakat, brečet' a 'brblat, bručet' (Kociewie, Sychta 1980: 48) a kaš. *brēmzovac* 'plakat, brečet; bručet' (SychtaSl 1: 67). Pokud jde o výše uvedené lexémy z oblasti Kociewie a z kašubštiny, etymologická literatura se mu, pokud je mi známo, nevěnuje. A není ani úplně jisté, jaký hudební nástroj se tímto substantivem pojmenovává, protože chybí bližší popis tohoto nástroje. Podle Sychty se jím míní ústní harmonika; můžeme se tedy jen domnívat, že patrně jde o typ jednoduchého aerofonního hudebního nástroje, pro které má polština i jiné názvy, jako *multanki* (č. *moldánky*, slk. *mulitánky*) nebo *organki* (č. lid. *varhánky*). Byl to primárně primitivní pastýřský hudební nástroj složený z píšťal (původně rákosových) nestejně délkou (odpovídající řeckému nástroji *syrinx*, neboli Panově flétně).

Tvar, který by přesně odpovídal kašubskému slovu, v dalších slovanských jazycích nenajdeme, přesto však není izolovaný; ve slovanském lexiku lze najít výrazy, které jsou mu formálně i významově velmi blízké. Polské dialekty dokládají slova *brumajz(l)a*, *bromajza*, *brumeza* s významy 1. 'foukací harmonika', 2. 'starý hudební nástroj, drumla' (SGP 2: 548). Patří k nim též dluž. arch. *brumejza* 'kovová drnkačka, Brummeisen,' a odpovídající lexém je i v češtině. Dva doklady máme doloženy z češtiny doby střední (ve staré češtině zmiňovaný lexém není doložen). Ve slovníku Kašpara Vusína³ z roku 1700 je zaznamenán č. st. název hudebního nástroje *brumajzl* (srov. i Štědroň/Šlosar 2010: 60) jako synonymum k č. st. *drndačka*, *drnkačka*, v obou případech jde o pojmenování téhož hudebního nástroje, tedy 'crembalum, Brummeisen'⁴. Druhý doklad pochází ze spisu Štěpána Františka Náchodského⁵ a je z roku 1746. Na lexém z tohoto období odkazuje i Č. Zíbrt ve své knize; zaznamenává ho v podobě *brumejzl* a se shodným

które zapewne w przeszłości bliskie było pod względem językowym Kaszubom, dzisiejsze Kociewie różni się w sposób wyraźny od sąsiadującej z nim kaszubszczyzny. Trwający od dawna napływ na te tereny osadników z południa (średniowieczna kolonizacja kujawsko-chełmińska, potem zaś osadnictwo mazowieckie) sprawił, że dialekt, który się tu wykształcił, odbiega w wyraźny sposób od pozostałych gwar północnopolskich położonych na lewym brzegu Wisły. Z drugiej zaś strony, istniejąca od dawna łączność między Kociewiem i Kaszubami znajdowała odzwierciedlenie we wzajemnych oddziaływaniach językowych, w tym również leksykalnych" (H. Popowska-Taborska in Sychta 1980: VI).

³ Kašpar Zachariáš Vusín, *Dictionarium von dreien Sprachen, Deutsch, Lateinisch und Böhmisch* (1700). Citováno podle Nejedlý 2012.

⁴ Doslova zní heslo ve Vusínově slovníku následovně: „drndačka, drnkačka [...] neb brumajzl, brumagzl f. [...] crembalum, brumeifen. f.“. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/slovníky/VusSlovBLG1729/vusin4.html#CTX2038> (citován stav z 9.06.2024).

⁵ Štěpán František Náchodský, *Sancta curiositas, tj. Svatá všetečnost*, 2. díl (1746). Citováno podle Nejedlý 2012.

významem 'drndačka'. Odvolává se přitom na texty Daniela Adama z Veleslavína⁶, který podrobně referuje o jednotlivých hudebních nástrojích, jež byly v Čechách známé a oblíbené už v 16. století. Zíbrt píše:

Jak byla drndačka tehdy oblíbená, svědčí inventáře staropražských krámů, kde prodávali housličky jinak brumesli železný; jinde zas železník na skladě sedm tuznův brumejzlův. (Zíbrt 1960: 229).

Doloženo je to substantivum ve variantě *brumajzl* i v českých dialekttech: jihočeskému substantivu *brumajzl* je připisován význam 'okarina', bližší popis hudebního nástroje však není znám (ALJ); ve středních Čechách má tento lexém význam 'hračka kupovaná na poutích, vkládaná mezi zuby, s želízem, na něž se brnkalo' (ALJ), na Novopacku a Hořicku byl zaznamenán tento výraz s významem 'bručák (dětská hračka, původně hudební nástroj)' (ALJ). Širší rozšíření v českých dialekttech vykazuje rovněž přenesený význam 'bručoun, bručivý člověk' (ALJ), na Domažlicku se vyskytuje i slovní spojení *zvostat brumajzlem* 'neoženit se' (ALJ). Za zmínku stojí i archaický přenesený význam tohoto lexému používaný ve vojenském slangu, a to 'kaprál' („Naše řeč“ 4/1920: 88, bez udání autora).

Jak je vidět na uvedeném lexikálním materiálu, s výjimkou p. dial. slov, která jsou i pojmenováním pro ústní harmoniku tak jako kaš. *bremza*, *brēmza* aj., většinou se jedná o jiný hudební nástroj, a to ten, kterému se v němčině říká *Brummeisen*, nebo též *Maultrommel*, tedy o nástroj nikoli aerofonní, ale idiofonní. Bývá popisován jako

primitivní nástroj podkovitého tvaru, dříve ze dřeva, později však téměř výlučně ze železa zhotovovaný, který je opatřen v ohybu ocelovým jazýčkem, na jednom konci pevně připevněným. Hráč bere zúžený konec nástroje do úst mezi zuby a rozeznívá ho tím, že volný konec ocelového jazýčku vychyluje prstem z původní polohy. Různým postavením jazyka, rtů i lícního svalstva vytváří jakési přirozené ozvučnice, jimiž se zesilují svrchní tóny. (Buchner 1956: 41)⁷.

A právě něm. *Brummeisen* je zdrojovým slovem, které bylo jako výpůjčka v uvedených jazycích přizpůsobeno domácímu fonologickému prostředí. První část

⁶ Zíbrt se odvolává na spisy: Daniel Adam z Veleslavína, *Nomenclator quadrilinguis Boemico-Latino-Graeco-Germanicus* z r. 1598, a *Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium bohemicae latinae, graecae et germanicae linguae etc.* z r. 1598.

⁷ Jde o stejný jednoduchý hudební nástroj, pro který existují ve slovanských jazycích synonymní onomatopoické výrazy, jako např. č. st. a dial. *drndačka*, *drnkačka*, arch. *drnčály* (Kott 1: 311), slk. st. (18. stol.) *drundačka* (HSSlk 1: 317), vše od onom. *drnkati*, od rýmového *brnkati* pak např. č. dial. *brnkačka* (ALJ), *br(n)čadlo*, *břenčadlo*, *br(n)čál*, *br(n)čala* (Kott 1: 99), p. *brzqkadlo*, *bržekadlo* (SJP 1: 688), sln. dial. *brenkalo* (Pleteršnik 1: 55), podobně od *bručeti*, *brumlati* apod. č. dial. *brumlačka* (Kott 5: 1078), dl. *brucadlo*, hl. *bórčadlo* (Muka 1: 82) aj.

německého kompozita se vztahuje k něm. *brummen* ‘bručet, mručet, bzučet apod.’ onomatopoického původu. Jde o pokračování sthn. *brummen* ‘řvát, říčet apod.’, varianty sthn. *bremān* stejného významu; tato slovesa se i v dalším vývoji vyznačují značnou variantností kořenového vokálu, u onomatopoických slov ostatně nijak překvapivou (srov. EWAhd 2: 316–318 a 374)⁸. Druhá část napovídá, že jde o nástroj vyrobený z kovu. V Evropě je tento nástroj známý zhruba od 14. století. Jeho původním domovem byla ovšem Asie, především Indonésie a Melanésie. A podle C. Sachse (1989: 43–44) se tento primitivní, původně drnkací hudební nástroj obvykle vyráběl z bambusu. Odtud se rozšířil do Evropy a materiálem, z něhož se tu začal vyrábět, byl většinou kov. První doklady tohoto nástroje v Evropě pocházejí, jak píše B. Szydłowska-Ceglowska (1977: 227), z Německa.

Ve střední horní němčině bylo zaznamenáno substantivum *brumme* ‘hudební nástroj’ (blíže ovšem neurčený) a přeneseně ‘hlupák’ (Lexer 1930: 27). Ranná nová horní němčina pak zaznamenává deminutivní tvar *brummel*, resp. *brummle* ‘drnkačka, Maultrommel’ (Bielfeldt 1933: 104). Pro úplnost lze doplnit i něm. dial. sloveso *brummeln* ‘vydávat temné, bručivé zvuky; (o člověku) bručet, brblat’ (FW). Uvedená raně nhněm. substantiva (vztahující se nepochybně k výše uvedenému sthn. *brummen*) jsou pravděpodobným zdrojem řady onomatopoických slov, která se jako pojmenování jednoduchého hudebního nástroje šířila napříč dalšími slovanskými jazyky, a to opět v různě variujících hláskových podobách (srov. Newerkla 2004: 365). Přesněji řečeno, výpůcky těchto raněnovohornoněmeckých slov najdeme v horní lužické srbštině, češtině, polštině, slovinštině, srbštině a chorvatštině (jako jeden z prvních spojil slovanská slova se sthn. *brummen* Matzenauer (1870: 119)).

Horní lužická srbština má substantiva *brumla* ‘Brummeisen’ (Kral 20), podle H. Schustera-Šewce je pojmenováním i jiného hudebního nástroje, a to velké basy, a *brumlawā* ‘(o člověku) bručoun’, a rovněž sloveso *brumlić* ‘bručet’ (Schuster-Šewc 1: 73).

Paralelní útvary jsou též v češtině. V češtině doby střední je *brumle* ‘brumajzl’⁹ (Nejedlý 2012). Stejný tvar, *brumle*, s významem ‘kovová brnkačka vkládající se mezi zuby’ se (poměrně zřídka) objevuje v moravských dialektech (ALJ) vedle variantního *brômle* stejného významu (srov. i spojení *jôž má zas brômle* ‘má obličej stažený k pláči’, Lakomý 1910: 8), častější je však na Moravě výskyt

⁸ Sthn. slovesa jsou součástí velké skupiny paralelně tvořených onomatopoických slov vyjadřujících podobné zvuky. EWAhd (2: 318) rekonstruuje ie. onom. kořen **b^hrem-*, k němuž řadí např. lat. *fremere* ‘hučet, burácet; hlučet, bzučet apod.’, nkymer. *breſu* ‘řvát, bečet, bučet’, ř. βρέμω ‘hučet, šumět, rachotit’ a mnoho dalších včetně slov slovanských, jako např. p. *brzmieć* ‘znít, bzučet apod.’, b. *brāmča* ‘bzučet, bručet aj.’. Vzhledem k tomu, že jde o onomatopoická slova, spíš než o prapříbuznosti odvozované od společného ie. kořene by pravděpodobně přesnější bylo mluvit o paralelně tvořených útvarech vznikajících v různých obdobích; stanovit dobu vzniku je u útvarů tohoto typu značně problematické.

⁹ Doklad je z díla *Orbis pictus* J.A. Komenského z r. 1658.

varianty s iniciálním *g-*, *grumle*¹⁰ (ALJ), (pomnožné) *grml'e* (Bartoš 1906: 85), *gruml'a* (Bartoš 1906: 86) se stejným významem 'dětská brnkačka, drnkačka'¹¹.

Zmínit je třeba i p. dial. *brombla* pojmenovávající jednak foukací harmoniku, jednak perkusi, tedy jednoduchý bicí hudební nástroj (SGP 2: 548). Tak jako v moravských dialektech i v dialektech polských je doložena varianta s iniciálním *g-* *grómľa* s významem shodným s p. dial. *brombla* (SGP 6: 347).

Z jihoslovanských jazyků má podobný výraz slovinština, a to arch. a dial. *brûmda* s variantou *brûnda*, s jiným sufixem pak *brûmbice*, vše 'Maultrommel', a sloveso *brûmbati*, *brûndati* 'die Maultrommel spielen' (Pleteršnik 1: 67). Chorv. st. (od 17. stol.) dokládá substantivum *brûnda* 'crembalum, Brummeisen' (Rj 1: 685) a v srb. arch. je ve stejném významu doloženo *brônza* (Rj 1: 680). Na slovanském východě se paralelně tvořené výrazy s iniciálním *b-*, pokud je mi známo, nevyskytují.

Paralelně je ve slovanských jazycích (konkrétně v polštině, slovenštině, slovinštině, srbsčině a ukrajinštině) rozšířeno pojmenování s iniciálním *d-*, opět v různých hláskových variantách, opět se mnohdy liší i druh pojmenovávaného hudebního nástroje.

V polštině je už od 16. století doloženo *drumla*, od 17. stol. pak i *dremľa*, označující jednoduchý hudební nástroj popsáný výše v souvislosti s ním. *Brummeisen* (SP 16w. 6: 85–86). V současné polštině je daný výraz především odborným názvem z oblasti muzikologie (SJP 2: 382 zachycuje i p. arch. tvar *dromľa*); v polských dialektech má *drumla* a s iniciálním *t-* též *trumla* poměrně hojně rozšíření a je pojmenováním jednak foukací harmoniky, jednak perkuse, ale v některých oblastech může pojmenovávat onen starý hudební nástroj, jemuž odpovídá lat. *crembalum* (SGP 6: 347). Zmínit v té souvislosti můžeme i denominativum *drumlować* 'hrát na drumli', přeneseně 'brečet, hubovat' a 'nedělat nic, lenošit'.

Slovenština dokládá název lidového drnkacího nástroje sestávajícího „zo železka s pružinkou“ od 17. stol. v podobě *drumbl'a* s variantou *krûmľa* (HSSlk 1: 317). Ve slovenských dialektech se vyskytuje název tohoto jednoduchého hudebního nástroje v několika variantních podobách, a to vedle *drumbl'a* též pomnožné *drumble*, dále *druml'a*, *drml'a*, *drungla*, *druľ'a* (SSN 1: 398). Vedle tvarů s iniciálním *d-* mají slovenské dialekty ve stejném významu i tvary s iniciálním *g-* *grombl'a* a (pomnožné) *grumble* (SSN 1: 517)¹². Hojně jsou zastoupena i slk. dial. denominální slovesa *drumbl'ovať*, *drml'ovať*, *drumľovať*, *drumľac*, *drml'ovac*, *drungľuvať*

¹⁰ Místy jde o tvar feminina sg., místy o pomnožné substantivum.

¹¹ J. Gebauer málo pravděpodobně vysvětluje změnu iniciálního *b-* v *g-* tím, že jde o slovo cizího původu, podobně jako je č. *máry*, kde *m-* je náhradou za „cizí“ *b-* ve stříhném. *báre* (Gebauer 1894: 424).

¹² V přeneseném významu mají své zastoupení i v slk. dial. frazémecch, např. *príšov domou s drungľu* 'přišel domů s pláčem', *drumble vikrúca* 'křiví ústa do pláče, pláče' (SSN 1: 398), *odešél z grumblámi* 'odešel s pláčem' (SSN 1: 517).

s významy 'hrát na drumbli', 'dělat hluk' a 'hlasitě plakat' (SSN 1: 398) a variantní *grumbľovat* s přeneseným významem 'hlasitě plakat, naříkat' a 'brblat, vyčítavě opakovat to samé' (SSN 1: 517).

Pokud jde o jihoslovanské jazyky, výraz pro starý drnkací hudební nástroj je doložen ve slovinských dialektech v podobě *drômlja* (Pleteršnik 1: 176) s odvozeným slovesem *drômljati* 'hrát na tento hudební nástroj' (Pleteršnik 1: 176), SSKJ (1: 504) přidává pro toto sloveso ještě arch. význam 'bručet, mručet'. Pro stejný objekt zaznamenává srbština název *drômbulja*; má i sloveso *drombùljati* 'hrát na tento hudební nástroj' (RSAN 4: 732)¹³.

V ukrajinštině odpovídá výše uvedeným názvům substantivum *drýmba* 'drnkací kovový hudební nástroj, který se při hře drží v zubech a zvuk vzniká údery prstu' (Hrinčenko 1: 442 – zachycuje i denominální sloveso *drýmbáty* s přeneseným významem 'tancovat'), ukr. dial. též *drímba* (ESUkr 2: 127), arch. i *drýmlja* (Želechovskij 1: 205) shodného významu.

Výše uvedená pojmenování s iniciálním *d-* ve slovanských jazycích jsou výpůjčkami z němčiny. Zdrojovými slovy jsou raněhněm. *trum(e)l*, *trumb(e)l* 'buben; hluk, lomoz' onomatopoického původu, jejichž pokračováním je něm. *Trommel* 'buben' (srov. např. Brückner 1957: 99; Králik 2015: 136). Jde o *l*-ové deriváty utvořené od sthn. (8. stol.) *trumba* 'trumpeta, polnice', stěhněm. *trumbe*, *trumpe*, *trumme* 'pozoun, trumpeta, buben' (Pfeifer 1989: 1847). Od začátku, jak je vidět, byla významová stránka těchto něm. slov málo vyhraněná, označovaly se jimi hudební nástroje různého typu. K podobné významové variantnosti došlo i ve slovanských jazycích. Pokud jde o rozdíl v násloví, iniciální slovanské *d-* na rozdíl od něm. *t-* by snad mohlo pocházet z variantního něm. (17. stol.) *Drommel* (Pfeifer 1989: 1847), Newerkla uvažuje o možnosti imitace bavorské výslovnosti (Newerkla 2004: 367). Ovšem vzhledem k tomu, že jde o onomatopoická slova, alternace iniciálních hlásek *t-/d-/g-/k-* v rámci tohoto věcněsémantického pole, která byla ukázána na slovanském materiálu výše, je vysvětlitelná právě hláskovou variabilitou tohoto typu slov.

Navíc slovanské názvy s iniciálním *d-* jsou úzce propojeny s názvy s iniciálním *b-* (které v titulu této studie reprezentuje č. substantiva), ačkoli německá zdrojová slova těchto výpůjček jsou pravděpodobně různá¹⁴. Je to dáno formální podobností i blízkými významy. Jak ukázal výše shromážděný slovanský materiál, německé výrazy se staly pevnou součástí především slovanských dialektů a jakožto slova zvukomalebného původu získaly i řadu dalších sekundárních významů. Jazykové prostředí i charakter těchto slov vytvořily předpoklady k bohaté hláskové variabilitě, ale i ke vzájemnému formálnímu i významovému ovlivňování, velmi pravděpodobná je i kontaminace slov s iniciálním *b-* a iniciálním *d-*.

¹³ Výpůjčkou ze slovanských jazyků je maď. *doromblya* 'Maultrommel' (EWUng 1: 274–275).

¹⁴ Podle některých autorů je ovšem zdrojem něm. *brummeln* a výrazy s iniciálním *d-* jsou jen variantami výrazů s iniciálním *b-* (např. Schuster-Šewc 1: 73, s výhradami Machek 1968: 70).

Zkratky jazyků

b. – bulharský	nhněm. – novohornoněmecký
č. – český	nkymer. – novokymerský
dl. – dolnolužický	p. – polský
hl. – hornolužický	ř. – řecký
chorv. – chorvatský	slk. – slovenský
ie. – indoevropský	sln. – slovinský
kaš. – kašubský	srb. – srbský
lat. – latinský	sthn. – starohornoněmecký
maď. – maďarský	střhněm. – středohornoněmecký
něm. – německý	ukr. – ukrajinský

Jiné zkratky

aj. – a jiné	metaf. – metaforický
apod. – a podobně	onom. – onomatopoický
arch. – archaický	srov. – srovnej
dial. – dialektický	st. – starší
lid. – lidový	

Literatura [References]

ALJ = Archiv lidového jazyka.

Bartoš F., 1906, *Dialektický slovník moravský*, Praha.

Bielfeldt H.H., 1933, *Die deutschen Lehnwörter im Obersorbischen*, Leipzig.

Brückner A., 1957², *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.

Buchner A., 1956, *Hudební nástroje od pravěku k dnešku*, Praha.

ESUkr = *Etymologichnyy slovnyk ukrajins'koyi movy*, ed. O.S. Mel'nychuk, Vol. 1–6, Kyiv 1982–2012. [*Етимологічний словник української мови*, ред. О.С. Мельничук, т. 1–6, Київ 1982–2012].

EWAhD = *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen*, Bd. 1–, Göttingen ; Zürich 1988–.

EWUng = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, Bd. 1–3, Budapest 1993–1997.

FW = *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch* [online]. Niedersächsische Akademie der Wissenschaften zu Göttingen. Dostupné z: <https://fwb-online.de/> [citován stav z 9.06.2024].

Gebauer J., 1894, *Historická mluvnice jazyka českého*, díl 1: *Hláskosloví*, Praha.

- Hrinčenko = Hrinchenko B., 1907–1909, *Slovar' ukrayins'koyi movy*, Vol. 1–4, Kyjiv. [Грінченко Б., 1907–1909, *Словарь української мови*, т. 1–4, Київ].
- HSSlk = *Historický slovník slovenského jazyka*, d. 1–7, Bratislava 1991–2008.
- Kott = Kott F.Š., *Česko-německý slovník zvláště grammatickofraseologický*, sv. 1–7, Praha, 1878–1893; sv. 8.: *Příspěvky k českoněmeckému slovníku*, Praha 1896; sv. 9.: *Druhý příspěvek k českoněmeckému slovníku*, Praha, 1901; sv. 10.: *Třetí příspěvek k českoněmeckému slovníku*, Praha 1906.
- Králik E., 2015, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava.
- Kral = Kral J., 1927 [1931], *Serbsko-němski słownik hornjolužiskeje řeče*, Budyšin.
- Labuda A., 1960, *Słowniczek kaszubski*, Warszawa.
- Lakomý A., 1910, *Slovníček hanáckého nářečí z okolí vsi Senice na Litovelsku* (doplňk k Bartošovu „Dialektickému slovníku moravskému“), [In:] *Třináctá výroční zpráva zemské vyšší reálky v Mor. Ostravě za školní rok 1909–1910*, Mor. Ostrava, s. 7–29.
- Lexer M., 1930, *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Leipzig.
- Machek V., 1968, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Matzenauer A., 1870, *Cizí slova ve slovanských řečech*, Brno.
- Muka A., 1911–1928, *Słownik dolnoserbskeje řečy a jeje narěcow*, 1–3, Petrohrad ; Praha.
- Nejedlý P. et al., 2012, *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online], Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2012–. Dostupné z: <https://madla.ujc.cas.cz> [citován stav z:11.06.2024].
- Newerkla S. M., 2004, *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch*, Frankfurt am Main.
- Pfeifer W., 1989, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, Berlin.
- Pleteršnik = Pleteršnik M., 1894–1895, *Slovensko-nemški slovar*, knj. 1–2, Ljubljana.
- Rj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 1–23, Zagreb 1880–1976.
- RSAN = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, knj. 1–, Beograd 1959–. [*Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1–, Београд 1959–].
- Sachs C., 1989, *Historia instrumentów muzycznych*, przeł. z niem. S. Olędzki, Kraków.
- SGP = *Słownik gwar polskich*, t. 1–, red. J. Reichan, J. Okoniowa, Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk 1977–.
- Schuster-Šewc = Schuster-Šewc H., 1978–1996, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bd. 1–5, Bautzen.
- SJP = *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958–1969.
- SP 16w. = *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1–, Wrocław ; Warszawa ; Kraków 1966–.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, knj. 1–5, Ljubljana 1980–1991.
- SSN = *Slovník slovenských nářečí*, sv. 1–, Bratislava 1994–.
- Sychta B., 1980, *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, t. 1: A–F, Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk.
- SychtaSl = Sychta B., 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Wrocław.
- Szydłowska-Ceglowska B., 1977, *Staropolskie nazewnictwo instrumentów muzycznych*, Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk.
- Štědroň/Šlosar 2010 = Štědroň M., Šlosar D., *Dějiny české hudební terminologie*, Brno.

Zíbrt Č., 1960, *Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvláštním zřetelem k dějinám tance vůbec*, Praha.

Želechovskyj = Zhelekhovskyy Ye., 1886, *Malorusko-nyimetskyy slovar*, Vol. 1–2, L'viv. [Желеховский Е., 1886, *Малоруско-німецький словар*, т. 1–2, Львів].

Summary

The origin of Czech *brumajzl* in a Broader Slavic Context

The subject of the analysis is a group of Slavic words of German origin that denote traditional folk musical instruments. These include the borrowing of older German *brumel*, or *brummle* ‘jaw harp, Maultrommel’ (such as Czech *brumle*, Upper Sorbian *brumla*, Polish dialectal *brombla*, Slovenian archaic and dialectal *brūmda*, etc.), as well as the compound *Brummeisen* (such as Kashubian *bremza*, etc., Czech *brumajzl*, Lower Sorbian archaic *brumejza*, etc.), and the borrowing of early German *trum(el)*, *trumb(e)l* ‘drum; noise, din’, which continues as modern German *Trommel* ‘drum’ (e.g., Polish *drumla*, Slovak *drumbl'a*, Slovenian dialectal *drōmlja*, Ukrainian *drymba*, etc.). The linguistic environment (dialects of the individual Slavic languages) and the nature of these words (onomatopoeic origin) have created conditions for rich phonetic variability, as well as for mutual formal and semantic influence; very probable is also contamination of the words with initial *b*- and initial *d*-. A striking, but typical feature for the names of folk instruments is that several musical instruments can be denoted by the same lexeme.

Keywords: etymology, Slavonic languages, musical instruments, loanwords, onomatopoeia.